

Udvikling af pædagogstuderendes lederskab gennem krop og bevægelse

Skovhus, Mette; Winther, Helle

Published in:
idrottsforum.org

Publication date:
2019

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Document license:
[Ikke-specificeret](#)

Citation for published version (APA):
Skovhus, M., & Winther, H. (2019). Udvikling af pædagogstuderendes lederskab gennem krop og bevægelse. *idrottsforum.org*, 1-16. <https://idrottsforum.org/skovhus-winther190125/>

Udvikling af pædagogstuderendes lederskab gennem krop og bevægelse

© Mette Skovhus, Helle Winther
Københavns Universitet

Publicerat på idrottsforum.org 2019-01-25

Denne artikel har fokus på sammenhængen mellem krop, bevægelse, professionalitet og lederskab på en pædagoguddannelse. Alle børn læser og taler kroppens sprog og de er i konstant bevægelse. Derfor er det afgørende, at en pædagog både har fortrolighed med sin egen krop - og kan sanse børnenes kropslige kommunikation. Samtidig er ledelse af udviklings - og lærings rum for nyligt skrevet ind i bekendtgørelsen for den danske pædagoguddannelse. Det giver nye udfordringer til både undervisere og studerende på professionsuddannelsen.

Dette projekt undersøger et undervisningsforløb med unge pædagogstuderende. Artiklen belyser, hvordan man med afsæt i bevægelsesundervisning, et helhedsorienteret kropssyn og teori om den professionspersonlige kompetence kan sætte fornyet fokus på kroppens betydning for udvikling af lederskab og relationskompetence.

Projektet og undervisningsforløbet er inspireret af praktikerforskning samt fænomenologiske og narrative metoder. Artiklens empiri består derfor af de studerendes oplevelsesbeskrivelser. Her fortæller de både om de følelsesmæssige processer, rørende øjeblikke og konflikter, som de oplever i forløbet. De studerende følges i artiklen både igennem teori- og bevægelsesundervisning på studiet og i praktikforløb i skolen.

Projektet viser dermed også, hvordan man kan introducere professionsbachelorstuderende til praktikerforskning og skabe rammer for, at de kan blive opdagelsesrejsende i egen praksis.

Artiklen viser, at der er et udviklingspotentiale i at arbejde med undervisningsforløb, der fokuserer på sammenhængen mellem krop, bevægelse, lederskab og praktikerforskning på professionsuddannelser.

Den viser også, at sådanne forløb kan give de studerende redskaber, til at mestre nogle af de udfordringer og opgaver, som skolen og samfundet kalder på i dag. Projektet kan udvikles til en større skala og dermed kan flere professionsuddannelser bydes op til dans.

METTE SKOVHUS er lektor og Cand. pæd. i idræt og har siden 2007 undervist studerende i krop, idræt og bevægelse på Pædagoguddannelsen i Randers og Århus. Hun har en særlig interesse i bevægelsens og kroppens betydning for menneskers personlige og professionelle udvikling. Sideløbende med undervisningen i det professionspersonlige har Mette modtaget faglig supervision hos Helle.

HELLE WINTHER er lektor Ph.d. i dans og bevægelsespsykologi ved Institut for Idræt og Ernæring, Københavns Universitet, og koordinator for forskningsclusteret: Embodiment, learning and social change. Helle er også eksamineret supervisor og danse- og kropssykoterapeut. Helle underviser og forsker i dans, bevægelsespsykologi samt *Kroppens sprog i professionel praksis* - herunder kroppens betydning for lederskab og professionel kommunikation i mangfoldige kontekster. Helle har publiceret et stort antal bøger samt danske og internationale videnskabelige artikler.

Jeg kigger rundt i klassen, hold op jeg er nervøs, også selv om det bare er børn. Bemærker de mon nervøsiteten hos mig? Har jeg mon forberedt mig nok? Mine fødder føles kolde og min mave tumler, det er som om alle Afrikas vilde dyr har invaderet min mave. Jeg er nervøs...

(Oplevelsesbeskrivelse skrevet af Ina)

Siden den nye danske skolereform i 2014 er døren til skolen i højere grad blevet åbnet for pædagogerne. Fra primært at have befundet sig i fritidspædagogikken, er pædagogerne nu blevet en større del af skolepædagogikken (Fisker, 2016; Brostrøm, 2016). Pædagogernes arbejdsopgaver har dermed forandret sig, og nye udfordringer er blevet en del af deres professionelle liv. I dag betyder det blandt andet, at de skal kunne varetage den understøttende undervisning alene samt tilrettelægge og indgå i læringsfællesskaber i samspil med lærerne (Cecchin, 2015; Sederberg, Kortbek & Bahrenscheer, 2017). For mange pædagoger har de nye arbejdsopgaver også medført, at de skal færdes i nye rum, som for dem kalder på et nyt og et andet lederskab.

Med den nye skolereform fulgte også en ny bekendtgørelse for pædagoguddannelsen i Danmark. På skole-fritidsspecialiseringen er klasserumsledelse og det at samle og lede børn om konkret læring skrevet ind i videns- og færdighedsmålene på 2. praktikperiode (Uddannelses- og forskningsministeriet, 2017). Klasserumsledelse og ledelse af børns læring udgør centrale begreber både i pædagogens professionelle virke og på pædagoguddannelsen.

Forskning viser dog, at det kan være udfordrende for mange unge at udvikle lederskab (Diddams & Chang, 2012; Lundvall & Meckbach, 2008; Berg & Thilo, 2012; Winther, 2012; 2018). På den anden side viser forskning også, at der er en klar forbindelse mellem kroppens sprog og den professionelles lederskab (Winther, 2012; 2018; Rossholt, 2007; Mortensen, 2007; Berg, 2018; Ladkin & Taylor, 2010; Avolio, Walumbwa, Weber, 2010; Ashkanasy & Dasborough, 2010).

I denne artikel beskriver vi et pilotprojekt, som har fokus på, hvordan unge pædagogstuderende kan undervises i kroppens betydning for udvikling af lederskab og relationskompetence i skolen.

Med dette projekt, som er gennemført på en pædagoguddannelse, undersøger vi endvidere, hvordan forskningsbaseret viden kan anvendes og inddrages på professionsbachelorniveau. På denne måde skabes der nye muligheder for at bygge bro mellem universiteter og professionshøjskoler i Danmark.

Projektet tager udgangspunkt i teori om den professionspersonlige kompetence (Winther, 2012). I artiklen vil vi derfor se nærmere på betydningen af pædagogens egenkontakt, følelsesmestring og kropslige bevidsthed, herunder åndedrættets betydning for lederskab. Derudover vil vi sætte fokus på kommunikationslæsning, affektiv afstemning samt det personlige lederskabs udfordrende og lærerige rejse. Endelig vil vi beskrive, hvordan man kan introducere professionsbachelorstuderende til praktikerforskning og skabe rammer for, at studerende kan blive forskere og opdagelsesrejsende i egen praksis (Winther, 2015). Dermed kan de både udvikle deres ledelseskompetence og få en dybere både kropslig og teoribåret bevidsthed om eget lederskab i skolen.

Artiklen giver således et bud på, hvordan vi kan undervise i krop og lederskab på pædagoguddannelsen, og den viser også, hvor vi kan arbejde med de studerendes lederskab. Her tages der på systematisk vis afsæt i Bekendtgørelse og videns- og færdighedsmål samt i et praksisnært teoretisk udgangspunkt. De studerendes læreprocesser foregår både igennem teori og bevægelsesundervisning på studiet og i det praksisnære øvelsesrum, som praktikken udgør.

Embodiment in Education – baggrund og afsæt for projektet

Projektet og det beskrevne undervisningsforløb er forbundet med et større forskningstiltag om kroppens betydning for professionalitet og uddannelse. Her er der på Københavns Universitet gennemført flere projekter om kroppens sprog i professionel praksis (Winther, 2012; Winther, 2013; Berg & Thilo, 2012; Herskind & Winther, 2015; Winther, Grøntved, Graversen, Ilkjær 2015; Winther, 2018; Berg, 2018).

Dette projekt har som omtalt fokus på at udvikle pædagoguddannelsen og sætte fornyet fokus på sammenhængen mellem krop, kontakt og lederskab igennem træning i den kropslige kommunikation. Alle børn sanser, taler og læser kroppens sprog. En pædagog og en lærer skal derfor kunne møde børnene med nærvær, empati og en levende kropslig kommunikation (Winther, 2012; Herskind, 2007). De skal kunne forholde sig til børn og unge ved at læse deres kroppe ud fra en også sanseligt baseret professionalitet, der rummer pædagogens professionspersonlige ledelseskompetence (Winther, 2012). I skolen er det først og fremmest børnekroppen som pædagogen møder, og pædagogens møde med børnekroppen har stor betydning for at

pædagogen kan "se" børnene og dermed betydning for børnenes oplevelse af anerkendelse (Rossholt, 2007; Herskind 2007; Rønholt, 2007). Kropsligheden er nemlig vigtig for alle børns lære -, være - og udviklingsprocesser og dermed for den måde, de erfarer deres verden på (Moser, 2007; Nielsen, 2007; Winther, 2017). Kropsligheden og også pædagogens kropslighed er således en betydningsfuld og uomgængelig nærværende del af pædagogens professionalitet og derfor også pædagoguddannelsen.

Dette projekt er gennemført på skole–fritidsspecialiseringen på 2. praktikperiode på Pædagoguddannelsen i Randers og tager udgangspunkt i et undervisningsforløb, som forløber over et halvt år. Forløbet er gennemført med to hold med i alt 20 studerende. Det er disse studerendes læringsoplevelser og refleksioner, som anvendes i denne artikel.

Fænomenologisk og narrativt inspireret forskning – projektets metodiske og videnskabsteoretiske afsæt

Igennem forløbet er der arbejdet med en fænomenologisk og narrativ inspireret tilgang til forskning (Todres, 2007; Sparkes, 2003; 2016; Allen-Collison, 2016; Winther, 2015a). Dermed er der mulighed for at anvende metoder, som kan italesætte de studerendes kropslige og sanselige møder med praksis. Videnskabsteoretisk er artiklen og undervisningsforløbet på pædagoguddannelsen inspireret af fænomenologien og det helhedsorienterede kropssyn, som handler om, at vores levede krop altid er en del af vores livsverden, og at det er igennem kroppen, vi forstår og favner vores verden (Merleau Ponty, 1994; Merleau-Ponty, 1945/2006; Tordres, 2007). For at skabe en dybere bevidsthed om eget lederskab, er de studerende blevet introduceret til praktikerforskning (Winther, 2015; Jarvis, 1999; Dadds Hart & Crotty, 2001). De studerende har dermed haft en dobbeltrolle i deres praktik, som både handler om at agere og forske i egen praksis. For at komme tættere på deres egen levede praksis, har de studerende anvendt praksisfortællinger, herunder oplevelsesbeskrivelser til indsamling af data. Oplevelsesbeskrivelser skrives i 1. person nutid og kan dermed på levende vis beskrive betydningsfulde øjeblikke i de studerendes møde med børnene (Winther, 2015). Oplevelsesbeskrivelser kan nemlig beskrive, hvordan følelsesmæssige processer, rørende øjeblikke, stjernestunder og konflikter opleves (ibid.).

Alle studerende på skole–fritidsspecialiseringen har derfor udformet sådanne beskrivelser. På studiedagene er oplevelsesbeskrivelserne efterfølgende blevet anvendt til at analysere, undersøge og komme tættere på den enkeltes lederskab og relationskompetence. Udvalgte oplevelsesbeskrivelser anvendes i denne artikel og illustrerer, hvad der kom til syne under de studerendes arbejde med den professionspersonlige ledelseskompetence. De studerendes navne er anonymiserede af etiske grunde.

I artiklen anvendes også en scenisk beskrivelse – en fænomenologisk og sansemættet observation.

De studerende er i projektet også blevet introduceret til videoobservationer. Observationerne er lige som oplevelsesbeskrivelserne blevet anvendt af de studerende til at undersøge og analysere eget lederskab i skolepædagogikken. Videoobservationer skaber en særlig mulighed for at undersøge hvilke handlinger, der finder sted, og hvordan de studerende bruger deres kroppe og samspiller med det sociale miljø (Raudaskoski, 2010; Rønholt et al. 2003; Pink, 2014). Viden fra analyseprocessen af disse observationer vil også blive anvendt i artiklen.

Det undervisningsforløb, som præsenteres i denne artikel, er kun et muligt bud på, hvordan man kan arbejde med studerendes lederskab på pædagoguddannelsen. Intentionen er derfor ikke at komme med præcise svar og løsninger, men nærmere at undersøge og belyse det udviklingspotentiale og de bevægende øjeblikke, der kommer til syne, når vi arbejder med krop, lederskab og praktikerforskning på en professionsuddannelse.

Undervisningsforløbet tager endvidere udgangspunkt i bevægelsespsykologisk forskning – herunder teorien om professionspersonlig kompetence (Winther, 2017; Winther, 2012).

Den professionspersonlige kompetence

Den professionspersonlige kompetence er altid i spil i professionelle kontekster. Det er en konstant nærværende, bevægende og også meget personbåret kompetence, som kan udvikles, bevidstgøres og modnes (Winther, 2012).

Den professionspersonlige kompetence indeholder tre dynamisk forbundne principper, som kan trænes i en konstant samklang mellem kropslig bevidsthed og teoribårne refleksioner (Winther, 2012; Winther et al. 2015). I undervisnings- og praktikforløbet har vi haft et tydeligt fokus på et bevidst arbejde med hvert enkelt princip:

- *Egenkontakt*: Kontakt til egen krop og personlige følelser, evnen til at være fokuseret og nærværende, evnen til at have hjertet med og samtidig bevare et professionelt fokus og en privat afgrænsning.
- *Kommunikationslæsning og kontaktevne*: Evnen til at se, lytte, sanse og mærke. Evnen til at læse både den verbale og kropslige kommunikation. Evnen til at skabe tillidvækkende kontakt med andre. Evnen til sætte grænser.
- *Lederskab over en gruppe eller situation*: Professionelt overblik, udstråling, centrering, klart lederskab over en gruppe eller situation. Evnen til at indtage eller holde et rum med en sund og kropsligt forankret autoritet og ydmyghed (Winther, 2012, s. 80).

Den professionspersonlige kompetence kan tydeligt mærkes og ses i smukke øjeblikke, hvor det professionelle møde lykkes. Men den kan også rystes eller mistes i sårbare situationer og genfindes gennem kroppen. Den enkelte studerende kan have både ressourcer og udfordringer inden for alle tre principper - eller opleve, at der er særligt meget at lære inden for ét af områderne (Winther, 2012).

Også for de unge pædagogstuderende er denne kompetence altid i spil.

Det dobbelte greb

Ifølge bekendtgørelsen på skole–fritidsspecialiseringen på 2. praktikperiode skal studerende tilegne sig viden om ledelse af udviklings- og læringsrum samt klasserumsledelse og tilegne sig færdigheder i at samle og lede børn og unge om konkret læring (Uddannelses – og forskningsministeriet, 2017). På pædagoguddannelsen i Randers arbejder vi derfor med pædagogens lederskab på 2. praktikperiode, og i de studiedage som knytter sig her til. Jævnfør studieordningen på Pædagoguddannelserne i VIA skal vi arbejde med ”det dobbelte greb”, hvilket betyder, at de studerende med afsæt i udvalgte metoder, skal arbejde systematisk med teori praksis forholdet. De studerende skal med ”det dobbelte greb” støttes i at udvikle professionskompetencer og efterfølgende kunne analysere og udvikle pædagogisk praksis med udgangspunkt i en faglig viden og et fagligt sprog. Praktikperioderne og studiedagene skaber derfor mulighed for et systematisk arbejde med de studerendes lederskab og relationskompetence, og rummer en særlig mulighed for at arbejde med samklangen mellem bevægelse, teori og praksiserfaringer. Med afsæt i teorien om den professionspersonlige kompetence og de tre princip-

per som knytter sig hertil, tildeles de studerende derfor et fagligt sprog, et sprog som de efterfølgende skal anvende i deres øvelsesrum i praktikken og under de efterfølgende analyser af deres arbejde i studiedagene.

Studiedagene er inddelt i 3 faser og arbejdet med det professionspersonlige ser derfor ud på følgende måde:

Fase 1: Introduktion til det professionspersonlige og de tre principper. Efterfølgende arbejdes der kropsligt med det teoretiske afsæt. De studerende introduceres til praktikerforskning og oplevelsesbeskrivelser. De studerende drager ud i praktikken med følgende opgave: Arbejd med hvert enkelt princip, og skab efterfølgende en oplevelsesbeskrivelse på baggrund af arbejdet med hvert enkelt princip. Medbring efterfølgende oplevelsesbeskrivelserne på kommende studiedage.

Fase 2: De studerende bringer oplevelsesbeskrivelser med ind på studiedagene. Der foretages en dybere analyse af disse oplevelsesbeskrivelser. Efterfølgende introduceres de studerende til videoobservationer, og sendes igen ud i praktikken med følgende opgave: Der skal foretages videoobservationer af klasserumsledelse og det at lede og samle børn om konkret læring.

Fase 3: Videoobservationer bringes med ind på studiedagene og analyseres med udgangspunkt i de 3 principper. Analysen af videoobservationerne sker i grupper i samspil med en underviser.

I bevægelse - En kropslig proces i fase 1 på pædagoguddannelsen

De studerende går ind og ud mellem hinanden, musikken spiller og de hilser på hinanden med armkrog, går videre og hilser på ny. Nogen bevæger sig med en forsigtighed ind i mødet med den anden, mens andre bevæger sig mere målrettet. Der arbejdes med de studerendes egenkontakt, og det at møde, mærke og afstemme sig den anden. Musikken stoppes og de studerende skal finde deres eget rum i rummet. De skal nu lægge to hænder på maven og skabe kontakt til deres åndedræt og stå med let bevægelige ben. Nogen lukker øjnene, mens andre kigger rundt i rummet, blikke mødes og smil og et genert fnis kommer til syne. Efterhånden falder der en ro over rummet. De studerende skal forestille sig, at de er et træ med et gedigent og stort rodnet. Musikken spiller igen, men nu rolig musik, og små bevægelser fra side til side kommer til syne. Nogen står med lukkede øjne, mens andre igen

kaster blikket rundt i rummet. I næste øvelse skal de studerende være sammen to og to, den ene skal udfordre den anden og med små lette skub arbejdes der med træets fodfæste, den enkeltes fodfæste og det at være i kontakt med krop og åndedræt – at komme ud i en udfordrende position og hjem igen. Til sidst står de studerende ryg mod ryg. Med hviskende stemmer fortæller de hinanden om deres oplevelser med de 3 udvalgte øvelser...

(Scenisk beskrivelse skrevet af Mette)

Ovenstående sceniske beskrivelse stammer fra den undervisning, som de studerende møder på deres 1. studiedage i Fase 1. Beskrivelsen er et lille udsnit af de kropslige processer, der arbejdes med på Pædagoguddannelsen med udgangspunkt i den professionspersonlige kompetence og de tre principper, som knytter sig her til. Ovenstående fortælling viser, hvordan vi arbejder med bevægelse, der tager udgangspunkt i et helhedsorienteret kropssyn, som berører både de fysiske, psykiske, emotionelle og sociale dimensioner af kropsligheden (Halprin, 2002; Engel, 2015; Winther, 2017). I bevægelsesforløbet er der hentet inspiration fra dans, leg og bevægelseskommunikation herunder især principper om grounding og centrering (Winther, 2009; 2012; 2015; Sabetti & Freligh, 2001; Borghäll, 1990). Derudover har vi arbejdet med lederskab gennem kampe, hvor kontakten til åndedrættet og centeret trænes og udfordres, og øvelser og lege, hvor de studerende skal tage initiativ, være på og føre an.

For mange studerende opleves det kropslige arbejde med de tre principper som en ny og anderledes rejse. Flere studerende er, inden de træder ind i rummet, både blufærdige og uvidende om sammenhængen mellem krop og professionalitet, men de kropslige øvelser er med til at give en dybere bevidsthed om nogle af de processer, som de kommer til at møde i kontakten med børnene i skolen.

I praktikken møder de studerende en række dilemmaer og skønne situationer, som de dernæst kan spejle i de teoretiske begreber og den kropslige bevidsthed, de har udviklet igennem den fælles bevægelsesundervisning. I det følgende skal vi se nærmere på udvalgte oplevelsesbeskrivelser, som studerende udformede i forbindelse med deres arbejde med de tre principper, og også vise hvad der kom til syne i dialogen mellem Mette og studerende i analyseprocessen af oplevelsesbeskrivelserne og videoobservationerne.

Egenkontakt og kontakten til åndedræt...

Jeg er klar, jeg er spændt. I dag skal jeg stå for undervisningen i 3.b. Er det sommerfugle eller er det elefanter, der er på spil i min krop.

Det føles godt, men på samme tid er det en usikker følelse.

Jeg er sikker, jeg står fast, som et træ, der har slået sine rødder dybt og trygt i jorden. Jeg træder ind i klassen, jeg bliver usikker. Det træ, der ellers stod så sikkert, bliver nu mødt af en stærk vind. Jeg skal finde mig selv, jeg vælter ikke, men jeg skal passe på.

Jeg står midt i klassen, der er stille, jeg mærker deres øjne på mig, og jeg har mine på dem. Jeg tager en dyb indånding...

(Oplevelsesbeskrivelse skrevet af Anders)

Oplevelsesbeskrivelsen stammer fra Anders' arbejde med sin egenkontakt i praktikken, og handler om det landskab, som studerende i dag skal kunne træne og udvikle deres lederskab i, og den ramme de som kommende pædagoger skal kunne udføre lederskabet i. Oplevelsesbeskrivelsen er et eksempel på de kropslige sansninger og følelser, som Anders møder og mærker i arbejdet med det professionelle og det personlige lederskab. Den viser også, hvordan opmærksomheden mod kroppens fortællinger kan komme til syne. Bevidstheden om kontakten til sig selv, det at mærke sig selv, det at finde sig selv og det at være i kontakt med åndedrættet står i ovenstående helt centralt. På studiedagene har de studerende arbejdet med kontakten til åndedrættet. Anders skriver her om, hvordan han afslutningsvis med en dyb indånding får "samlet sig" og finder ro. Selvom det kan lyde meget enkelt, er et frit åndedræt og grounding vigtige opmærksomhedspunkter i forbindelse med egenkontakten.

Åndedrættet er en naturlig kompetence, det er altid med os, og når vi bevidst lige som Anders vender vores opmærksomhed mod åndedrættet, kan det opleves som et særligt anker og hjemsted (Jensen, 2014). Den stærke vind, som Anders her beskriver, vil til tider udfordre kontakten indadtil og kontakten til åndedrættet. Den vil udfordre lederskabet, men bevidstheden om og træningen i at åndedrættet skaber grounding og en indre balance, kan gøre åndedrættet og kroppen til den studerendes og senere den professionelle pædagoes trygge og bevidste base. At mærke sig selv og at have en god kontakt til sig selv er også udgangspunktet for at kunne mærke den anden (Winther, 2012; Herskind & Winther, 2015). Derfor vi skal nu se nærmere på en studerendes arbejde med kommunikationslæsning.

Kommunikationslæsning og det at afstemme sig

Solen skinner, det er længe siden, men i dag er den fremme, og det er dejligt. Den giver mig energi, og gør mig glad. På legepladsen er der ro og fred, det er betagende. BANG! Ud af det blå mærker jeg roen forlade noget af legepladsen, det gør mig urolig. Jeg vender blikket mod en gruppe børn og opdager, at en dreng har problemer, han er ikke tilstede, og jeg kan ikke møde ham. Der er en mur imellem os, men han har brug for hjælp. Jeg skal forbi muren, men hvordan kommer jeg over til ham. Jeg kommer tættere og tættere på ham og til sidst er vi på samme side af muren, jeg møder ham...

(Oplevelsesbeskrivelse skrevet af Jens)

På studiedagene har de studerende også arbejdet kropsligt med territoriale zoner (Hall, 1973) og hvordan de kropsligt kan placere og afstemme sig i mødet med andre. Territorialzonerne er ekstremt fint sansede og dynamiske kropssproglige koder, der fortæller om afstand, nærhed, følelser og relationsforhold (Winther, 2012). Zonerne er opdelt i fire kropslige sfærer: den intime, personlige, sociale og offentlige zone og de kan være med til at skabe en større bevidsthed om kroppens betydning for menneskelig kommunikation og mellemmenneskelige møder. Den måde vi placerer os i forhold til en anden, vil afhænge af vores sansning af situationen. Derfor vil oplevelsen af den aktuelle situation, og hvordan vi følelsesmæssigt forholder os til hinanden i den givne situation, få en betydning for den afstand vi placerer os i (Hall, 1973, s.106). I den daglige praksis vil man som pædagog opleve mange forskellige situationer, som kalder på en bevidsthed om, hvordan man placerer og afstemmer sig i mødet med børn i skolen. Nogle situationer vil kalde på en større afstand, mens andre situationer vil kalde på den tætte og nære kropslige kontakt. Ovennævnte oplevelsesbeskrivelse stammer fra et frikvarter i skolen, men lignende situationer kunne også opstå i de rum, hvor undervisning finder sted. Jens skriver om, hvordan han forsøger at komme "over muren" til barnet, som har brug for støtte, og hvordan han på baggrund af en særlig sansning og kropslig afstemning til sidst når barnet. Jens fortæller i analyseprocessen om, hvordan han med en beroligende stemme, bevæger sig fra den offentlige zone og tættere og tættere på barnet, for til sidst at komme så tæt på, at han kan lægge en hånd på barnets skulder.

Daniel Stern, som har beskæftiget sig med spædbarns- og samspilsforskning, har arbejdet med begrebet affektiv afstemning (Stern, 2004). Den af-

fektive afstemning handler om, at den voksne må kunne formidle empati på en afstemt og kropslig måde (Hansen, 2006; Stern, 2004), og dermed hvordan man som professionel er i stand til at aflæse og afkode de børn, som man står overfor. Her får kroppen en betydningsfuld rolle, da den, hvis vi er i stand til at aflæse og sanse situationen, kan signalere varme, tillid og empati. Omvendt kan kroppen, hvis den professionelle ikke er i stand til at afstemme sig barnet, virke grænseoverskridende og frembrusende (Winther, 2012).

Pædagogens arbejde med territorialzoner og affektiv afstemning kan få stor betydning for de tilknytningsbånd, børnene danner til voksne. Det har især betydning for de børn, som har erfaring med usikre tilknytningsbånd (Mortensen, 2007). Her kan pædagogens kommunikationslæsning og kontaktevne få stor betydning for, om barnet oplever at blive mødt og inkluderet i et fællesskab. Kommunikationslæsning handler om at kunne mærke den anden, og dermed også om den professionelle relationskompetence. Relationskompetence er ikke noget, vi har eller ikke har. Det er noget, vi alle har, men det skal udvikles og forfines (Klinge, 2017). Forskning peger på, at der er en sammenhæng mellem læreres relationskompetence og børns læring og trivsel (Klinge, 2017). Derfor bliver det betydningsfuldt at også de pædagogstuderende trænes i at udvikle et relationskompetent lederskab, hvor de har en god kontakt til sig selv og de børn, der befinder sig i rummene. Men det at udvikle et varmt, relationskompetent og tydeligt lederskab kan være en kompliceret rejse, og vi skal nu se nærmere på en studerendes oplevelsesbeskrivelse i forbindelse med træningen af lederskabet i skolen. Det er især her, pædagogstuderende indimellem oplever magtesløshed.

At miste og genvinde lederskabet i skolen

Der opstår uro og jeg kigger rundt på børnene. Mine fødder er limet til jorden, jeg føler mig skræmt og magtesløs. Mine ører er lukket ned, og jeg hører kun en høj råben i det fjerne. Jeg er flov, over min indsats, er det på grund af mig at uroen opstår. Jeg er uforstående. Jeg er i chok!
(Oplevelsesbeskrivelse skrevet af Anna)

Flere af de indsamlede oplevelsesbeskrivelser og videoobservationer viser, at studerende kan opleve sig udfordret på deres lederskab i skolepædagogikken. I svære situationer fortæller de om, hvordan de mister kontakten til sig

selv og dem i rummet, og hvordan det påvirker deres lederskab. Når vi står over for svære og udfordrende situationer, er vi fra naturens side givet tre konkrete handlemuligheder; kamp, flugt eller frys (Fisker, 2016; Herskind & Winther, 2015). Anna skriver her om, hvordan hun føler sig fastfrosset og handlingslammet, og hvordan hun er ude af stand til at opretholde kontakten til sig selv og børnene i undervisningen. Andre vil måske gå til kamp og skælde ud, men alle reaktioner er et udtryk for det at føle sig overvældet og truet på sit lederskab. Anna fortæller i analyse processen om, hvor skamfuldt hun oplever det er at miste lederskabet, og sit fodfæste i klassen, men hun fortæller samtidig også om, hvordan hun efterfølgende trækker sig tilbage, får kontakt til sig selv og bliver i stand til at genfinde sit lederskab i rummet. Anna beskriver her, hvordan hendes rolige stemme, også giver børnene ro. Fra at miste fodfæste, vendes situationen her til et bevægende og lærerigt øjeblik, et øjeblik hvor Anna bliver bevidst om, hvilken betydning hendes rolige stemme, og forankring i sig selv har for hendes lederskab. Det bevægende øjeblik, får også stor betydning for Annas fremadrettede arbejde med lederskabet i praktikken, og det efterfølgende arbejde med at undersøge og analysere den udvalgte videoobservation.

Under analysen af Annas videoobservation, kommer det til syne, hvordan hun har fået øje på stemmens og kroppens betydning for hendes lederskab. Fra tidligere at have udført et lederskab fra tavlen og ud i rummet, viser observationerne nu, hvordan hun går rundt mellem børnene, og hun mærker og bliver mere og mere bevidst om, hvordan hendes forstørrede kropslighed skaber ro og tryghed i rummet. "Jeg er med dem" som hun siger, men børnene er også med Anna. Annas arbejde med sit lederskab, viser her hvordan det kan mistes, men også hvordan det genvindes ved bevidst at vende opmærksomheden mod kroppen og stemmen. Det personbårne lederskab, kan modnes og udvikles, og hvis man som Anna, bevidst retter blikket mod det, kan svære situationer vendes til bevægende, lærerige og stolte øjeblikke. Mange studerende oplever, lige som Anna lige så stille at lære at være i hverdagens udfordrende situationer igennem et nærværende og konstant arbejde med deres professionspersonlige ledelseskompetence. De oplever også, at den fælles bevidsthed og mulighed for at lære i det uddannelsesfællesskab som studiedagene udgør, kan hjælpe dem, der hvor de føler sig overvældede og udfordrede.

Tilbage til uddannelsesscenen

Med artiklen har vi beskrevet et projekt på skole-fritidsspecialiseringen i 2. praktik periode på pædagoguddannelsen i Randers. Vi har haft fokus på at undersøge, hvordan man kan arbejde med de pædagogstuderendes lederskab og relationskompetence med udgangspunkt i forskningsbaseret viden, herunder teorien om den professionspersonlige kompetence.

Vi har også været optaget af at undersøge, hvor vi på pædagoguddannelsen og med afsæt i bekendtgørelse, videns- og færdighedsmål, kan forankre et undervisningsforløb, hvor de studerendes læreprocesser foregår gennem bevægelse, teori, refleksions- og analyserum og i det øvelsesrum som praktikken kan udgøre. Netop denne balance mellem teori- og bevægelsesundervisning, praktikken som øvelses- og træningsrum, og det efterfølgende refleksionsrum på studiedagene kan skabe læring, som kan række langt ind i de studerendes fremtidige profession.

Med projektet har vi også undersøgt, hvordan man kan introducere de studerende til praktikerforskning, praksisfortællinger og videoobservationer. Analyserne af oplevelsesbeskrivelserne og videoobservationerne viser, at praktikerforskning kan skabe nogle betydningsfulde læringsmuligheder for at studerende kan udforske, undersøge, modne og udvikle eget lederskab allerede på uddannelsen.

Afsættet i den fænomenologiske teoritradition giver mulighed for at synliggøre, hvilket læringspotentiale kroppen kan udgøre. Det giver også mulighed for at vise, hvordan vi med en rettedhed mod kroppen og dens fortællinger kan arbejde med de svære, lærerige og bevægende øjeblikke, som de studerende står overfor i praktikken.

I indeværende artikel har målet ikke været at komme med præcise svar og løsninger. Intentionen har nærmere været at undersøge det udviklingspotentiale der ligger i at arbejde med krop, lederskab og praktikerforskning. Dermed har vi givet et bud på, hvordan vi kan arbejde med de studerendes lederskab på pædagoguddannelsen, og forhåbentlig ruste dem til de opgaver som skolen kalder på i dag.

Alle børn har brug for at møde relationskompetente voksne

Med den nye skolereform og pædagogers større indtræden i skolepædagogikken, er det fortsat vigtigt, at vi arbejder med de studerendes ledelses og relationskompetence og følger dem på vej på denne til tider udfordrende, men også nødvendige og lærerige rejse. Selvom dette projekt viser, at et øget fokus på kroppens sprog kan give de studerende vigtige redskaber til at udvikle og modne deres lederskab i skolen, så er det på ingen måde en mirakelkur. Professionspersonlig udvikling er forbundet med livslange læreprocesser og udfordringerne i forhold til nutidens lærer- og pædagoguddannelser er stadig store og komplekse. Derfor er der brug for mere uddannelsesudvikling og forskning på området. Her er det også vigtigt fortsat at byde kolleger og andre samarbejdspartnere op til dans. Dermed kan vi sammen skabe nye veje, der kan støtte de studerendes både individuelle og fælles rejse i landskabet mellem krop, lederskab og professionalitet. Det er vigtigt at de studerende oplever, at både udfordringer og gyldne øjeblikke er en naturlig del af rejsen, så ingen føler at de skal tumle med disse udfordringer alene.

Alle studerende kan have glæde af at lære, hvordan kroppen kan være en klangbund for deres lederskab, og alle børn har brug for at møde professionelle som taler og lytter til deres sanselige og følelsesmættede sprog. Dermed vil de studerende både kunne mestre nervøsitetens vilde afrikanske dyr og favne de viltre og livlige børn, som de møder i skolen.

Referencer

- Ashkanasy, N.M. & Dasborough, M.T. (2010). Emotional Awareness and Emotional Intelligence in Leadership Teaching. *Journal of Education for Business*, 79(1), 18-22.
- Allen-Collinson, J. (2016). Breathing in life: phenomenological perspectives on sport and exercise. In B. Smith & A. Sparkes (Eds.), *Routledge International Handbook of Qualitative Research in Sport and Exercise* (11-24). New York: Routledge.
- Avolio, B., Walumbwa, F. & Weber, T.J. (2009). Leadership: Current Theories, Research, and Future Directions. *Management Department Faculty Publications*, 37.

- Berg, M. & Thilo, T. (2012). At blive kastet for de sultne løver. I: H. Winther, *Kroppens sprog i professionel praksis- kontakt, nærvær, lederskab og personlig kommunikation*, pp. 142-153. København: Billesø og Baltzer.
- Berg, M. (2018). *Kroppens betydning for lærerens lederskab*. Ph.d. afhandling. Institut for Idræt og Ernæring. Københavns Universitet.
- Borghäll, J. (1990). *Pædagogik for forrykte – om den ekspressive idræt*. Roskilde: Forlaget ROAS.
- Brostrøm, S. (2016). Udvikling af en fælles didaktik og et fælles læringsbegreb. I: S. Brostrøm (red.), *Pædagoger og lærere i skolen. Sammen om børns trivsel og læring*. Dafolo.
- Cecchin, D. (2015). Om at understøtte børns udvikling, læring og dannelse i skole og fritidsinstitution. I: M. Sørensen (red.), *Skole – og fritids pædagogik. Fagbog til specialiseringen*. Akademisk forlag.
- Dads, M. & Hart, S. (2001). *Doing Practitioner Research Differently*. London and New York: Routledge/Falmer.
- Fisker, H., Jensen, H. G. og Jørgensen, L.T. (2016). *Pædagogen i skolen – en værktøjskasse i trivsel og læring*. Akademisk Forlag.
- Hall, E.T. (1973). *Den skjulte dimension. Menneskets opfattelse og brug af rum*. København: Nyt Nordisk Forlag.
- Hansen, B. R. (2009). Daniel Sterns udviklingsmodel. I: L.M. Gulbrandsen (red.), *Opvækst og psykisk udvikling. Grundbog i udviklingspsykologiske teorier og perspektiver*. København: Akademisk Forlag.
- Herskind, M. (red.) (2007). *Kropslighed og Læring i daginstitutioner: om børn og voksnes læreprocesser*. (1 udg.). Værløse: Billesø.
- Herskind, M., & Winther, H. (2015). Det professionspersonlige i bevægelsesundervisning - egenkontakt, empati og lederskab. I: H. Winther, M. Herskind, L. Engel & M-B. Nørgaard (Eds.), *Fodfæste og Himmelkys: Undervisningsbog i Bevægelse, Rytmisk Gymnastik og Dans*, pp.52-69. Værløse: Billesø og Baltzer.
- Jensen, H. (2014). *Nærvær og Empati i skolen*. København: Akademisk Forlag
- Klinge, L. (2017). *Lærerens relationskompetence. Kendetegn, betingelser og perspektiver*. Dafolo
- Merleau-Ponty, M. (1994). *Kroppens fænomenologi*. Frederiksberg: Det lille Forlag.
- Merleau-Ponty, M. (1945/2006). *Phenomenology of Perception*. London & New York: Routledge Classics.
- Mortensen, I. M. (2007). Inkluderende pædagogik i et kropsligt perspektiv. I: M. Herskind, M (red.) (2007). *Kropslighed og Læring i daginstitutioner: om børn og voksnes læreprocesser* (1 udg.), pp. 178-191. Værløse: Billesø.
- Pink, S. (2014). *Doing Visual Ethnography Images, Media and Representation in Research*. London: Sage Publications: London
- Raudaskoski, P. (2010). Observationsmetoder. Herunder Videoobservation. I: S. Brinkmann & L. Tanggaard (red). *Kvalitative metoder. En grundbog* (1. Udg., 1 oplag). **København: Hans Reitzels Forlag**

- Rønholt, H., Holgersen, S-E., Fink-Jensen, K., & Nielsen, A. M. (2003). *Video i pædagogisk forskning: krop og udtryk i bevægelse*. København: Institut for Idræt, Københavns Universitet.
- Rønholt, H. (2007). Idræts og bevægelsesdidaktik. Et kritisk perspektiv. I: Herskind, M (red.), *Kropslighed og Læring i daginstitutioner: om børn og voksnes læreprocesser* (1 udg.), p.103-122. Værløse: Billesø.
- Sederberg, M., Kortbek, K., Bahrenscheer, A. (2017). *Bevægelse, sundhed og trivsel i skole og fritid*. København: Hans Reitzels Forlag
- Stern, D. (2004). *The Present Moment in Psychotherapy and Everyday Life*. Norton Series on Interpersonal Neurobiology.
- Uddannelses – og forskningsministeriet (2017): *Bekendtgørelse om uddannelse til professionsbachelor som pædagog*. BEK nr. 354 af 07.04.2017. Lokaliseret den 8.10.2018.
- Todres, L. (2009). *Embodied Enquiry: Phenomenological Touchstones for Research, Psychotherapy and Spirituality*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan. Human Kinetics.
- Winther, H., Engel, L., Nørgaard, M-B., & Herskind, M. (2015). *Fodfæste og Himmelkys: Undervisningsbog i Bevægelse, Rytmisk Gymnastik og Dans*. (2. udg.) Værløse: Billesø og Baltzer.
- Winther, H., Grøntved, S. N., Graversen, E. K., & Ilkjær, I. (2015). The dancing nurses and the language of the body: Training somatic awareness, bodily communication, and embodied professional competence in nurse education. *Journal of Holistic Nursing*, 33(3), 182-192.
- Winther, H. (red.) (2012). *Kroppens Sprog i Professionel Praksis: om kontakt, nærvær, lederskab og personlig kommunikation*. Værløse: Billesø & Baltzer.
- Winther, H. (2015). Praktikerforskning. I: L. F. Thing, & L. S. Ottesen (red.), *Metoder i Idræts- og Fysioterapiforskning* (2. udg.), pp. 172-189. København: Munksgaard.
- Winther, H. (2018). Dancing Days with Young People. An art-based co-produced research film on embodied leadership, creativity and innovative education. Special issue. Innovative Elicitation methods. *International Journal of Qualitative Methods*. Vol.17. 1-10.